

KÉT TANULMÁNY A KUBIZMUSRÓL

Albert Gleizes: A kubizmus. Corvina Kiadó, Bp., 1984

Századunk első évtizedeiben rendkívül elterjedt jelenséggé vált, hogy a festőnek a képek mellett elméletet is kell alkotnia a festészetről. A művészetnek a vizuális köznyelvtől való fokozatos eltávolodásával párhuzamosan nőtt az érdeklődés a festők írásbeli önértelmezései, elméleti megnyilatkozásai vagy épp mentegetőzései iránt. Az impresszionisták és a posztimpresszionisták még csak levelekben és naplójegyzeteikben vallottak művészetük mibenlétéről, a kubizmustól kezdődően pedig a tanulmány és az esszé is az önértelmezés műfajává vált. Jellegetes, hogy a kubizmus másodrangú francia képviselőjét, Albert Gleizes-t már nem is festményei, hanem elméleti fejtegetései tették híressé. *A kubizmusról* című Metzingerrel közösen írt könyve 1912-ben jelent meg. Noha e kötetről azóta kimutatták, hogy zűrzavaros, dogmatikus elméleteket tartalmaz, megjelenése idején, mint a mozgalomról szóló első önálló mű, világszerte széles körű érdeklődést keltett. Egy évvel a francia kiadás után egy angol és két orosz kiadásban is megjelent, döntően befolyásolva a kubista festészet értelmezését és további sorsát.

Hasonlóan nagy érdeklődést keltett Gleizes, *A kubizmus* című könyve, mely a Bauhausbücher sorozat 13. köteteként 1928-ban jelent meg. A budapesti Corvina Kiadó által magyarárt megjelentetett mű egy történeti és egy elméleti tanulmányból áll. Az elsőből megtudjuk, hogy 1928-ban hogyan látta Gleizes a kubizmus történetét, a másodikból pedig azt, hogy 1925-ben hogyan értékelte az eltelt másfél évtizedben lezajlott művészeti fejlődést. Fontos hangsúlyozni, hogy a szerző elsősorban művésznek tekintette magát, s

ez a tény elméleti koncepcióját döntően meghatározza. Különösen a történeti részben érezzük a tényekhez való objektív ragaszkodás és módszeresség hiányát, ami oda vezet, hogy távolról sem a kubizmus tényleges történetével állunk szemben, hanem személyes sértődöttségek krónikájával, egy sokáig meg nem értett művészember homályos érvelésével. De ezen túlmenően sem problémamentes a Gleizes-féle fejlődési modell. A szerző a kubista mozgalom fejlődési irányát kritikátlanul azonosítja saját 1925-ös, illetve 1928-as művészeti célkitűzéseivel, és eretnekséggel vádolja mindazokat a művészeket, akik nem az ő útját követték. Így egy gyanúsán egyszerű kép alakul ki a kubizmus történetéről: olyan mintha egy felső lény vezényszavára a művészek katonás fegyelemmel meneteltek volna végig azon az úton, mely a tömegek szubjektív átértelmezésével kezdődik, a perspektivikus mélységillúziótól való elszakadással folytatódik és a kubizmus úgynevezett harmadik fázisában ér ideiglenesen véget. Gleizes elméleti tanulmánya alapján a harmadik fázisban abszolutizálódik a képsíknak a valóságtól való függetlensége, végérvényessé válik a teljes elszakadás mind az érzéki-konkrét látvány leíró elemzésétől, mind a tömegek több nézőpontú analízisétől. Eltűnnek a testiséget sugalló formák, a széthúzó, individuális színfoltok és a statikussággal szemben a szabadon mozgó önelvű formák egyetemességet sugalló rendszere jön létre. Szerzőnk kifejezéseit használva úgy is fogalmazhatunk, hogy a „térbeliséget” felváltja az „időbeliség”, miközben tudnunk kell, hogy ezzel már Gleizes alapkategóriáit használjuk. A térbeliség és az időbeliség szembeállítás

számára egyet jelent a klasszikus és a modern, az antropomorf és a dezantropomorf, a szubjektív-érzéki és az egyetemes szembeállításával.

A mai olvasó csodálkozva tapasztalja, hogy Gleizes fejlődésmodelljének csúcсарól teljesen hiányzik mind a véletlen, mind pedig az egyéni intuício és a képzelet, sőt a francia művész ezek kizárását nemcsak esztétikai, hanem etikai tettnek minősíti. Kétségtelen, hogy ez semmiképpen sem a kubizmus valódi történetét tükrözi és nagyfokú elfogultság vagy inkább vakság szükséges ahhoz, hogy az ember ilyen személytelenül egyetemesnek tekintse Picassó, Braque, Léger, Villon és a többiek azon műveit, melyeket szerzőnk a mozgalom harmadik, egyúttal végső szakaszába sorol. Az egészen

csupán annyi igazság van, hogy a kubizmus után kialakuló irányzatok egyike-másika a valóság bonyodalmaival szemben valóban azt a személytelen egyetemességet vállalta, amelyet szerzőnk helytelenül Picasóékra próbált erőszakolni: például Mondrian neoplaszticizmusa, Malevics szuprematizmusa, a konstruktivizmus több válfaja és nem utolsósorban a Bauhaus, mely Gleizes könyvét kiadta.

Mindent összevetve, Gleizes munkája nem több mint közepes jelentőségű kultúrtörténeti dokumentum, s akit a kubizmus valódi története és megbízhatóbb elmélete érdekel, jól teszi, ha a mozgalomról szóló könyvtárnyi terjedelmű irodalomból más könyveket is fellapoz.

SEBŐK Zoltán

MAGYAR NÉPBALLADÁK — SZERBHORVÁTUL

Dávid András: Hej paun paune (Antologija mađarskih narodnih balada)
Narodna knjiga, Beograd — Minerva, Subotica — Beograd, 1980.

A magyar és a délszláv művelődési kapcsolatok történetében egymás népköltészetének megismerése szempontjából egyoldalúság tapasztalható. Míg ugyanis a magyarok Kazinczy — tehát már majdnem kétszáz év — óta ismerik és fordítják a jugoszláv népköltészetet, addig, különösen a népballada esetében, ez a közeledés a másik részről — nem függetlenül az egykori magyar uralkodó osztály erőszakos politikájától — alig talált viszonzásra. Ezért tekinthető rendkívüli megbecsülést érdemlő vállalkozásnak a Dávid Andrásé, aki a folklór tudósaként és mint a szerbhorvát nyelv kiváló ismerője, 1967 óta a magyar népballadák átültetésére szánta magát.

Műfordításai tudományos és művészi igény szintézisének termékei: Dávid ugyanis a tőle telhető teljes-

ségre törekedett, amikor terjedelmes könyve anyagát összeállította. A gondosság jele egyebek között az a tanulmány is, mely a magyar balladakutatás eddigi eredményeit foglalja össze, a balladák külföldi fogadtatására is kitérve.

Az antológia egyébként 111 népballadát tartalmaz, a válogatás a teljes magyar nyelvterület gyűjtéséből történt, különös tekintettel a mi vidékünkön felkutatott változatokra. A felosztás a társadalomtörténeti genézist és a tipikus motívumokat egyaránt figyelembe veszi.

Az első csoportban az archaikus, vagyis az emberfeletti lényeket is szerepeltető balladákat találjuk, például a *Júlia szép lányt*, akit az égiek soraik kiegészítésére magukhoz vesznek. Ezeket az erőszak által ihletettek követik, mint a *Bíró szép Ist-*